

RECENSIES, REPLIEKEN EN DUPLIEKEN

In deze rubriek worden zowel methodologieboeken besproken als onderzoeksrapportages, bij voorkeur van Nederlandstalige auteurs. Auteurs krijgen de gelegenheid om op een recensie te reageren. Op de website www.kwalon.nl worden regelmatig boeken ter recensie aangeboden. Wie een boek wil bespreken (al dan niet uit dat aanbod), kan zich richten tot Irene Jonkers: I.Jonkers@nyenrode.nl.

De magnifieke meerwaarde van methodologie

Raimond Giard*

Piet Verschuren, Kernthema's in de methodologie: Op weg naar beter onderzoek. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2017, 388 pp., ISBN 978-94-6298-538-4, € 34,95.

Enkele jaren geleden stuitte ik in een boekhandel op een pocket die mijn professionele leven sterk heeft verrijkt. Dat was *De probleemstelling voor een onderzoek* van Piet Verschuren – maar liefst de veertiende en geheel herziene druk ervan. Een glashelder geschreven methodologische handleiding voor het doen van onderzoek met duidelijke schema's. Ik realiseerde me dat deze zo belangrijke fundamentele kennis uit het zicht van de wetenschapsbeoefening lijkt te verdwijnen en plaatsmaakt voor de meer organisatorische en bureaucratische aspecten van research. In plaats van eerst de vraag te stellen 'wat is hier nu het wezenlijke probleem?' richt men zich direct op de vraag 'hoe lossen we dit nu op?'

Elk wetenschappelijk onderzoek, of dat nu theorie- of praktijkgericht is, wil betrouwbare en vooral ook bruikbare kennis genereren. Sinds de zeventiende eeuw zijn er wereldwijd naar schatting zo'n 60 miljoen wetenschappelijke publicaties verschenen en daar worden jaarlijks nog eens 2,5 miljoen aan toegevoegd. Te veel voor wetenschappers om nog te kunnen behappen en bovendien laat de kwaliteit van die artikelen vaak te wensen over. Veel van de uitkomsten, ook van studies gepubliceerd in als 'prestigieus' omschreven tijdschriften met hoge impactfactors, blijken niet of nauwelijks reproduceerbaar te zijn. We kennen naast *fake news* ook *fake science*: bewuste fraude van wetenschappers. Het is dringend nodig het wetenschapsmoeras te draineren en in onderzoeksland met een methodologiekompas betere wegen in te gaan slaan.

Er is dus beslist behoefte aan een normatief en daarmee reflectief kader: ex ante voor het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek en ex post voor het de maat nemen daarvan. Zo'n raamwerk is de methodologie: de systematische theoretische

* Prof. dr. dr. R.W.M. Giard is arts, jurist en methodoloog. Hij is emeritus hoogleraar Methodologie en aansprakelijkheid bij de Erasmus School of Law, Erasmus Universiteit Rotterdam. E-mail: raimondgiard@gmail.com.

sche analyse van methoden, zoals die binnen een bepaald wetenschapsgebied worden gehanteerd. Zo biedt methodologie een richtsnoer voor de manier waarop een bepaald probleem met welke methode of methoden het best kan worden benaderd. De methodologie biedt dus het *theoretische* raamwerk voor onderzoek, de methode en de daaraan verbonden technieken vormen de *praktische* uitvoering hiervan.

Een liber amicorum met een vervolg

Piet Verschuren, hoogleraar ‘Methoden van onderzoek’ aan de Radboud Universiteit Nijmegen, ging in 2009 met emeritaat en bij die gelegenheid werd hem het boek aangeboden *Voer voor methodologen: Een liber amicorum voor Piet Verschuren*. In dit boek beschrijven 26 wetenschappers in veertien hoofdstukken wat er aan problematiek leeft in de wereld van onderzoekers en methodologen. Als onvermoeibaar pleitbezorger van het grote belang van voortdurende reflectie op de kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek heeft Verschuren dit liber weer als inspiratiebron gebruikt om in even zovele hoofdstukken daarop een vervolg te schrijven, een diepgaande studie van de kernthema’s in de methodologie, vooral toegespitst op de sociale wetenschappen.

Zijn boek valt in drie onderdelen uiteen. Het eerste deel handelt over het waarom, wat en hoe van onderzoek. Vervolgens wordt het belang van het kiezen van de juiste onderzoeksstrategieën beschreven en ten slotte wordt het ontwikkelen van vakmanschap van onderzoekers onderstreept. Steeds staat daarbij praktijkgericht en niet het theoretisch onderzoek centraal.

Er liggen drie ogenschijnlijk eenvoudige vragen aan methodologie ten grondslag: (1) waarom doen we dit onderzoek, (2) wat gaan we onderzoeken, en (3) hoe doen we dit onderzoek dan? De juiste start, een goede en diepgravende probleemanalyse, is eigenlijk allesbepalend voor het welslagen van het onderzoek – maar dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan!

Praktijkgericht onderzoek wordt geconfronteerd met een diversiteit aan problemen en dus aan analyses. Onderzoek kan evaluatief of juist diagnostisch van aard zijn, maar bij beide speelt causaliteit een centrale rol: worden de causale claims waargemaakt (evaluatie) of wat is de causale verklaring van fenomenen (diagnostisch)? En wat willen we daarbij nu precies weten, hoe leggen we dat vast, hoe interpreteren we de uitkomsten? Een belangrijke vraag is: wat bezielt de onderzoekers om dit soort werk te gaan doen? Waar lopen ze tegenaan? Welke geestelijke bagage hebben ze allemaal nodig? Hoe kijkt de samenleving tegen hun werk aan en wat levert het op?

En dan de onderzoeksstrategie, deel II: doen we dan vooral kwantitatief onderzoek of juist kwalitatieve research – of kunnen we een combinatie bedenken? Vanuit welk wereldbeeld benaderen we het probleem? En belangrijk: welk type studie passen we toe: doen we uitsluitend gevalsstudies, doen we systematisch onderzoek en doen we dat dan retro- of prospectief? Is een experimentele studie hier op zijn plaats? Wie en wat stuurt het onderzoek verder?

En dan het vakmanschap van de onderzoeker: over welke kennis en vaardigheden

dient deze te beschikken? Hoe stelt de onderzoeker zich ten opzichte van het onderzoek op en met name jegens de onderzoeksobjecten? Is wetenschapsfilosofie, met name de kennisleer, hier van nut? Als we studenten niet al tijdens hun studie vertrouwd maken met hoe je onderzoek moet ontwerpen en uitvoeren, hoe moeten ze dat later dan leren en doen?

Al deze onderwerpen, hier uiteraard beperkt en in vogelvlucht gepresenteerd, worden stuk voor stuk uitgediept, steeds met als leidend thema: zonder al deze specifieke methodologische kennis is de onderzoeker niet in staat om een juiste benadering te kiezen en zal het resultaat navenant zijn.

Complexiteit en transdisciplinariteit

Als dit boek één ding duidelijk maakt, is het dat methodologie de onmisbare bedding is van behoorlijke research. Maar dat vergt kennis uit vele disciplines en die kunnen niet allemaal aan bod komen in dit boek. Van die laatste enkele voorbeelden. De epistemologie – kennisleer – is belangrijk en die heeft zowel een analytische als een synthetiserende functie. De afgelopen twee decennia zien we een ontwikkeling van de sociale epistemologie. Kennis ontstaat binnen dynamische sociale systemen en al degenen die daarbij betrokken zijn, dragen ieder op hun wijze bij aan de dynamiek en de sturing van die processen. Dan is er dus ook een verdeling nodig van taken en verantwoordelijkheden die nader zullen moeten worden gepreciseerd en in synthese samengebracht.

Niet alleen de sociale wetenschappen, maar eigenlijk alle takken van wetenschap onderzoeken fenomenen die uitingen zijn van complexe systemen: of dat nu materie, een sterrenstelsel, het menselijk lichaam, het verkeer, de maatschappij, het klimaat of de vogeltrek is. Daarmee worden oude wereldbeelden verlaten. Waar nog niet zolang geleden als centraal model lineaire mechanistische systemen werden gehanteerd, is dat nu volstrekt anders en die *complexity science* heeft dan ook zijn methodologische implicaties qua vraagstellingen, object en methode van onderzoek, et cetera (Hester & Adams, 2017).

Het doen van wetenschappelijk onderzoek is een cognitieve activiteit bij uitstek en aan die breinprocessen en de bijzonderheden en de beperkingen daarvan is de laatste jaren dan ook veel aandacht besteed – zie het bekende boek van Kahneman over ons feilbare denken (Kahneman, 2011). De uitkomsten van cognitief en sociaalpsychologisch onderzoek leggen diverse problemen bloot, die op hun beurt weer methodologische implicaties hebben.

De betrokkenheid van verschillende disciplines bij methodologie impliceert dat naar de best mogelijke wijze van samenwerking moet worden gezocht: is dat nu inter-, multi- of juist transdisciplinair? Een verschuiving in de richting van meer transdisciplinair werken kan daarbij een ambiance scheppen waarbinnen, zoals expert op dit gebied Julie Klein het zo mooi formuleert, transgressie, transcendentie en transformatie mogelijk worden (Klein, 2014). Hier ligt, althans in mijn perceptie, een mooie uitdaging voor de methodologie.

Heeft methodologie nog een toekomst?

Verschuren is teleurgesteld over het steeds meer op de achtergrond raken van de methodologie in het wetenschapsbedrijf. Zijn boek laat overtuigend zien dat zowel betrouwbare als toepasbare uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek een bindend en expliciet normatief kader nodig hebben. Zowel in dit boek als in de eerdergenoemde publicatie *De probleemstelling voor een onderzoek* vindt de lezer een duidelijke en helder beschreven opsomming van fundamentele vragen en aandachtspunten. Die zijn overigens niet alleen van belang voor de sociale wetenschappen, hun betekenis is veel breder.

Onderzoekers, hun begeleiders maar ook beoordelaars van onderzoeksvoorstellen en redacties van wetenschappelijke tijdschriften horen deze kennis in hun geestelijke bagage te hebben. Zo blijft het methodologisch vuurtje branden. In steeds meer vakgebieden groeit juist de aandacht voor methodologie, bijvoorbeeld in de geneeskunde met de *evidence-based medicine*. De beschreven nieuwe ontwikkelingen bieden nieuwe mogelijkheden. Voor alle vakgebieden ligt er gelukkig een goede methodologische Bijbel van Piet Verschuren om te kunnen raadplegen!

Literatuur

- Hester, P.T., & Adams, K.M. (2017). *Systemic decision making: Fundamentals for addressing problems and messes* (2nd ed.). Dordrecht: Springer.
- Kahneman, D. (2011). *Ons feilbare denken*. Amsterdam: Business Contact.
- Klein, J.T. (2014). Discourses of transdisciplinarity: Looking back to the future. *Futures*, 63, 68-74.